

A VALLÁS MINT NEVELÉSI TÉNYEZŐ AZ ISKOLA ÉLETÉBEN.*

A nevelés — a mai általános formulázás szerint — meglévő kultúrértékek átszármaztatása a következő nemzedékre, mégpedig oly módon, hogy ez értékeket ne csak megőrizni, hanem továbbfejleszteni is tudja.

Egy-egy kor kultúrértékein értjük: világ- és életfölfogását, szaktudományait és filozófiáját, erkölesi és jogi kódexét, politikai életformáit és szervezetét, művészetét és irodalmát, gazdasági és technikai színvonalát.

A nevelés különböző irányait az határozza meg, hogy a nevelői közösségek mit ismernek el a következő nemzedékre áthagyományozandó legfőbb értéknek.

A materialisztikus nevelésben az értékrangsor csúcsán a *gazdasági értékek* vannak. A cél: a kollektív ember eszményének gyakorlati megvalósítása. Ez az irányzat a vallással szemben ellenséges magatartást tanúsít.

A nacionalisztikus nevelésben az értékrangsor élén a *nemzeti életértékek* állanak: a testi kiválóság; a totális állam imperializmusa kifelé és befelé egyaránt. A cél a nacionalista ember. E rendszerben a vallásnak alárendelt, eszköz-szerepe van.

A liberális-humanista nevelésben az értékrangsor a tudomány, művészet, jogrend, szabadság útján megvalósult *szellemi értékekben* csúcsosodik ki. A cél: a szabad, saját lábán járó személyiség. Ezen irány nem ellensége a vallásnak, csak kevésre értékeli.

A keresztény nevelésben az értékrangsor gerince és éle a *vallási értékek* (Isten, lélek, örökkévalóság). A cél: a krisztusi ember, aki túri az elkerülhetetlen rosszat, gyakorolja a jót és így kitart mindhalálig. Ebben az irányzatban békés harmóniába olvad az individuális és szociális, a naturális és supernaturális elem a teljességre és tökéletességre való törekvés által. „Ego veni ut vitam habeant et abundantius habeant“ (Joan. 10, 10.), azért jöttem, hogy életük legyen, mégpedig teljesebb, gazdagabb életük, — mondja Krisztus Urunk Szent Jánosnál.

Amikor a vallásos nevelésnek az iskola életében való módjára és döntő jelentőségére néhány szerény szóban rámutatok, ezt a gyakorlati föladatot gyakorlati módon is próbálom megoldani.

A tavasszal — egy rendtársamtól kísérve — nem sokkal hirtelen halála előtt Gombocz Zoltánnál, az európai nevű nyelvésznél jártam. Gombocz Zoltán oktatói és nevelői munkáján

* A Magyar Paedagogiai Társaságban 1936 január 18-án tartott felolvasás.

befelé néző szemmel végigpillantva ezt a kijelentést tette előttünk: „Minél tovább élek, annál tisztábban látom, hogy nem a tehetség, nem is a tudás, hanem a szívjóság a legnagyobb érték ezen a világon.“

Amit ez a bölcs ember tűnő élete érett gyümölcszeként megállapított, ugyanaz a meggyőződése a vallásnak és a vallásos nevelésnek, amidőn az erkölcsös ember, a jó ember eszményét, az Isten és a lélek viszonylatán fölépülő erkölcsi világrendet fölébe teszi egyéb kultúrértékeknek.

A keresztény pedagógia az erkölcsi világrend alapján állva a krisztusi lelkiség kultuszát műveli: *az evangéliumi életesz-mény gyakorlati megvalósítására oktatja és szoktatja az új nemzedéket.* A vallásos nevelés soha egy pillanatra sem változott, hogy a szép ismeretek közlése, a nevelt sokszerű érdeklődésének fölkeltése, a nevelt intelligensebbé tétele szükségképen jellemformáló működés is. Hanem mint Ziegler Teobald, a strassburgi egyetem professzora írja: „in erster Linie wirkt auf den Willen überhaupt nicht der Unterricht, sondern sittlich erzogen werden die Kinder durch die Versetzung in ein sittliches Milieu...“. Exempla trahunt. A példa vonz. Az ismeret és az élet, a tudás és a gyakorlat sehol szükségszerűbb kapcsolatban nincsenek egymással, mint éppen a vallási ismeretek és a vallásos élet terén. Mint Szent Jakab apostol mondja (Jac. 2, 26.): „fides sine operibus mortua est“, a hit cselekedetek nélkül halott.

A keresztény iskola a vallási ismereteket a vallástani órákon közli a tanulókkal. Azonban már a tanórákon sem elégszük meg az egyszerű ismeretközléssel, sőt az értelmi igenlés megszerzésével, a meggyőzéssel sem, hanem a szívet, az akaratot elhatározást, a növendékek életét befolyásoló érzelmvilágot is igyekszik megnyerni a közölt hitigazságok és erkölcsi törvények számára. Ezért ügyel a közlés módszerében arra, hogy a fölhozott példák útján a tanításnak állandó eleven kapcsolata legyen az étellel. Aki hallgatóinak képzeletét és érzelmeit annyira megindítja, hogy a közölt igazságok mintegy egyéni élményükké válnak a tanulóknak, annak célja elérését tekintve nyert ügye van.

Egyik hitoktató kis I. és II. osztályos elemiiskolásoknak Krisztus Urunk kínszenvedését magyarázta. Mielőtt belefogott, röviden, de szemléltetően összefoglalta, ki volt Jézus az emberek számára. Mikor a megfeszítés jelenetéhez ért, azt mondotta: „S lássátok, ezt a Jézust a keresztfára fektették s azokat a kezeket, amelyek annyi köngyvet letöröltek, annyi beteget meggyógyítottak és annyi hozzátok hasonló kisgyermeket megcirógáltak és megáldottak, nagy szegekkel a keresztre szegezték“. Ebben a pillanatban az egyik kis leány fölsikoltott, s pár lélekzetvétel mulva oly nehéz zokogás rázta az egész kis iskolát, hogy a hitoktató maga is megdöbbsent s alig tudta a gyermekeket megnyugtanni.

A keresztény iskola a maga körében mindent elkövet, hogy a tanulók jó példát lássanak, vagyis hogy az idősebbek, kikre az iskolának befolyása van, a tanított igazságoknak, között ismereteknek megfelelően éljenek. Elsősorban gondolok a tanítókra és az iskola alkalmazottaira. De igyekeznek a keresztény iskola a szülői értekezletek révén a szülőket is ilyen irányban befolyásolni. A maga tehetsége szerint rá akarja a közvéleményt is nevelni arra, hogy „maxima puero debetur reverentia“, a legfőbb figyelem illeti meg a gyermeket. Sőt ha ki nem térhet előle, kiméletesen rá kell mutatnia a vallásos iskolának azon botránnyok gyászos következményeire is, amely közismert botránnyok még a gyermekeket is megzavarják. Természetesen itt is áll: „sine prudentia non est virtus“. Okosság nélkül nincs erény.

Ezzel sem elégszik meg az iskola, hanem egyenesen beállítja a gyermekeket a vallásos életnek őket is kötelező gyakorlataiba s a tanulók egyéni közreműködését tapintatosan ellen is őrzi. Közzólam: gyakorlat teszi a mestert. A Szentírás így fejezi ki magát: „Bonum est viro, cum portáverit iugum ab adolescentia sua“. (Threni III, 27.) Jó az embernek, ha ifjúságától fogva hozzátört a fegyelem igájához, amely igáról egyébként az Úr Jézus azt mondja, hogy édes és könnyű teher. Természetesen annak a számára, aki hozzászokott és önként, szívesen, vagyis szeretetből hordozza. Igának iga, tehernek is teher, de a szabadság terhe, mert „Deo servire regnare est“, Istennek szolgálni annyi, mint uralkodni. Uralkodni nemcsak a rajtunk kívül eső részén a természetnek, hanem a természetnek azon a szigetén vagy — mondjuk — egységén is, amelyet én-nek nevezünk. Megható figyelni, mint néz szemre-fejre a karonülő kisgyermek, hogy keresi a rejtély okát, költőiesen azt mondhatnám: azt a láthatatlan valakit, akit beszédes családjá az asztali áldáskor néma csendben üdvözöl.

S a vallásos család gyermeke értelme ébredésének kezdetén már meg is találja. Tessék csak megkérdezni az édesanyákat: makrancos kisgyermekük rendre intésekor — az ultima ratiót nem számítva — nem a Jézuska-e a legfelsőbb fegyelmező tekintély. Zsúfolt templomoknak pl. Szilveszter-esti megilletődött csendjében mindig eszembe jut, milyen páratlan fegyelmező erő a hit. Tessék csak kipróbálni, hol tudnák oly kevés ellenőrzéssel annyi ideig csendben és rendben tartani a gyermekeket, mint éppen a templomban. S ez az ideális fegyelmező erő elkíséri a templomból a vallásos kis diákok a tömeg szervenvelyes játékaiba és a gyermekszobának talán órákon át magános csendjébe is. Sőt fölsír a rég feledett emlék az egykori kis diák lelkében a későbbi kor szörnyű kísértéseiben is.

Mint plébános magános sétáimon sokszor megfigyeltem a magam falujának fiatalokú dolgozóit, de a szomszéd falukét és pusztákét is. Az állatokkal szemben való brutális eljárást, ezeknek ütlegelését, halálra hajszerolását vallásos családok gyer-

mekei részéről egyetlenegy esetben sem tapasztaltam. Isten után a lelkipásztorok és a finom lelkű nevelők a megmondhatóí, hány atyját vagy anyját hirtelen elvesztő gyermeket tart meg a korán kezdett vallásos élet a helyes úton. És ha statisztikát vezetnének az ifjú bűnözőkről, láthatnák, hány ifjú lelket sodort végveszedelembe az a körülmény, hogy nem élvén vallásos életet, nem ismert erkölcsi korlátokat. Nekem panaszolta el egy, a falujából Budapestre került ifjú, hogy züllött itt le a csavargóig. Hogy lesett törrel a kezében a budai hegyekben egy vén útonálló társaságában a gyanútlanul közelgő áldozatra, hogy látta meg lelki szemével az első gyilkolás rémes várakozásában imádkozó öreg édesanyját, hogy jajdult föl és menekült el törét elhajítva.

A tanulót úgy állítja bele az iskola a vallásos életbe, hogy bekapcsolja az Egyház nyilvános istentiszteletébe, a liturgiába.

Az Egyházon kívül állók el sem tudják képzelni, milyen nevelő ereje, vonzó, fölemelő szépsége van a liturgiának. Most is emlékszem rá, mint sajtott föl a szívem kis falusi gyermekkoromban az egyik húsvét másnapján a lélekemelő szép ünnep múlása miatt. Mint plébános híveimet búcsújárni vittem Cell-dömölkre. Mikor visszaindultunk, az egyik leánytanítványom szomorúan hozzámfordult és így szólt: „Plébános úr, ne menjünk haza, olyan jó itt, mintha mindig *vasárnap* volna!“ Így fejezte ki sóvárgó gyermekszívének ünnepi érzését. Olyasvalami járta át a lelkét, mint Szent Péterét, mikor a Tábor-hegyen önfeledten fölkiáltott: „Uram, jó nekünk itt lenni...“

Az iskolai szünet örömein kívül mennyi változatosságot, szint és magasabb derűt visz a diák életébe az egyházi év a megváltás történetének vissza-visszatérő ünnepeivel. Vegyük csak a karácsony misztériumát. Hatása alól egyetlen gyermek sem vonhatja ki magát. Elsősorban a falu gyermekeire gondolok, hol az egyszerű szívnek kételkedést nem ismerő, szent hitével ünnepelnek. Hol a természetfölötti fény igen sokszor jobban bearanyozza a szegény kis karácsonyfákat, mint a gazdag szalonnok megrakott karácsonyfáit a sziporkázó csillagszórók. De természetesen ez általános kijelentés ellenére is láttam városi, előkelő gyermeket sírni, amikor meghallotta, hogy a karácsonyfát nem a Jézuska hozza. Ezt az első fájdalmas kiábrándulást is milyen szépen rendbehozhatja az iskola. Igenis, a kis Jézus hozza a karácsonyfát, nyugtattam többször is kis diákjaimat, csak nektek, nagy gyermekeknek már nem oly kis gyermekes ésszel kell gondolkoznotok. Lássátok, Jézus eljövetele előtt, sőt most is azoknál a népeknél, akik Jézust nem ismerik, a kisgyermeket, ha nem tetszenek szüleiknek, a hegyekről dobálják le, vadállatok, kóbor kutyák elé vetik őket. A gyermekek szeretetét az isteni Kised, a Jézuska hozta le a földre. A karácsony szép ünnepét a Jézuska óta tartjuk. Az erdei fenyőknek Ő ad növekedést. Jó szüleitnek munkáját Ő áldja meg, hogy nektek, az Ő kis testvérkéinek szép ajándé-

kokat vehessenek. Amikor ezeket mondtam, diákjaim tágra nyílt, megfényesedett szemmel tekintettek rám: „Ime, hát mégis mindent a Jézuskának köszönhetünk?“...

A keresztény nevelésben kikapcsolhatatlan szerepe van az örömnök is. Szolgálhat-e alapul, lehet-e célja az öröm a tisztá erkölcsi törekvéseknek? A fölített kérdésze Bergsonnal vála-szolhatjuk: „A filozófusok, akik az élet értelméről és az ember rendeltetéséről gondolkoztak, nem méltatták kellő figyelemre, mit a természet maga vállalt magára, hogy t. i. fölvilágosítson e felől bennünket. A természet ugyanis egy egészen világos jellél figyelmeztet bennünket arra, hogy célunkat elértük, rendeltetésünket betöltöttük. Ez a jel az öröm“. Márpedig mint Sertillanges írja: „A végett vagyunk a világon, hogy benne a mi életünk kibontakozzék, emberi és természetfölötti tökéletességében beteljesedjék.“ Ez az egybehangzó kifejlődés, ez a boldog célbajutás egyúttal az Alkotónak legmagasztosabb szolgálata is! Hiszen minden más szolgálatnak éppen ez a célja! A vallásos nevelés az ifjú élet ezen tökéletesedése elől hártja el a fejlődést kényszerítő erővel gátló külső és belső akadályokat, azonfölül lelki ráhatás útján erőt és lendületet is visz magába a fejlődésbe. E szerint — és ez valóban úgy is van — az öröm a fejlődő ifjú életnek alapérzése, szükségképi boldog velejárája. Velem együtt hány lelkipásztor rájött magától: szerezd meg, tartsd kézben, neveld és irányítsd az ifjúság örömeit és megszerezted az ifjúság szívét, magát az ifjúságot, az emberi jövőt. Ez az értékes fölfödözés az oka, hogy a cserkészetet az elsők között éppen a paptanárok karolták föl Magyarországon. S Bergson megállapításának helyességét mutatja, hogy magát az ifjúságot pár évtized alatt világszerte meghódította a cserkészet, mert alkalmat adott neki sok szunnyadó rügyének, az iskola egyoldalú életében elnyomott, sok alvó tehetségének, gyakorlati készségének kifejtésére. Ennek a nagy fölszabadulásnak boldogító érzését semmi sem bizonyítja jobban, mint az erdők, tópartok cserkészttáborainak kicsattanó életöröme. És én valahogy úgy szeretem elgondolni a jövő iskoláját, mint egy állandó, nagy, nyüzsgő cserkészttábor. Jellemző az angolra, hogy még katonai szellemét is a sportra alapítja. A háborúban résztvett röpülőtiszttektől hallottam: „Szinte hátborzongató volt az a kegyetlenül hideg önuralom, amellyel az angol röpülők vére menő sportot üztek, játékot csináltak a légi harcából is.“

Az örömnök a nevelésben való fölhasználásában a keresztény iskolának nyilván nehezebb dolga van, mint az üzletnekés a romboló irányzatoknak. Ezek ugyanis a tömegszervevényeknek s az ösztönélet az állatokéval is közös, tehát alsóbbrendű örömeinek hízelegnek, hogy belőlük hasznot húzzanak, vagy mögójük bújva futótűzként elterjedjenek. A keresztény nevelésnek a helyes önérzet fölkeltésére kell támaszkodnia, amidőn az ösz-

tönök fékentartására és a magasabbrendű örömekre nevel. Meg kell éreztetnie és értetnie az ifjúval: nézd, én azt nyujtom neked, én azt növelem benned, ami több benned, mint a teremtett világ; ami téged emberré, ami téged a világ urává tesz. Én a teremtő Isten képét és hasonlatosságát hivatogatom ki egyre határozottabb vonalakban arcodon. Halhatatlan lelketet teszem gazdagabbá, szebbé, jobbá.

Ezen a ponton kapcsolódnak bele a természetfölötti élet örömforrásai, a szentségek, a diákság nevelésébe. Egy fiatal, nem katolikus teológus ment egy paptanárhoz. Szombat délután volt. A paptanár ajtaja előtt egy csoport diák állt s ima-könyvből imádkozott. Gyónáshoz készültek. Amint a gyónásával végzett fiú kijött, a többiek biztatták a fiatal levitát: menjen csak be, majd ők várnak. A papjelölt azonban végigvárta a gyónásukról kijövő fiúkat. Hihetetlen az a meghatottság és átszellemültség, amelyet ezekben a diákokban a gyónás keltett, jegyezte meg vendéglátójának. S hozzá ezek csupa jeles diákok voltak s ráadásul nem is tanítványaim, toldotta meg a paptanár. Természetesen, aki csak a bűnelorolást, a vallatást látja a bűnbánat szentségében, az szánakozhatik a gyóntatószékben térdelő diákon. De aki a léleknek terhétől való szabadulását, sebéből való gyógyulását, az elesett embernek fölemelését, az erkölcsi halálból föltámadását is észreveszi e szentségben, az megérti a gyóntatószékből fénylő arccal távozó diákokat.

Elmondhatom-e az első áldozás hatásának megvilágítására a kis Hathalmi Mariska történetét? Kedves, jó tanuló, jó szavaló gyermek volt. Amint udvarukon ugrándozott ez a harmadik elemis leányka, tövis szúrta meg a lábát. Beteg lett. Majd meggyógyul. De nem gyógyult. A földmérgezésből hogy is gyógyult volna, mikor a segítség már későn jött. De azért az első áldozók között állta végig a nagymiséét. Az oltártól kifordulva mindig aggódó szemmel figyeltem ennek a kis hősnőnek emberfeletti erőfeszítését. Áldozásnál kigördülő két nagy könnycseppben oldódott föl a meghatottság és a merevgörcsök rettentő kínja. Fehér ruhácskáját akkor láttam rajta másodszor, mikor ott feküdt márvány arcával a koporsóban a halálnak ez a kis menyasszonya.

De nemcsak a halálra, hanem az életre, az élet nehéz keresztjének viselésére is megedz a szentségekhez való gyakori járulás. 1918 nyarán kéthónapi vakációra egy kis éhes bécsi fiúcskát küldtek plébániámra a melki bencés gimnáziummal kapcsolatos juvenátusból, amelyben a rendtársnak szánt diákjaikat mély vallásossággal nevelik a melkiek. Tiszta jeles III-ikos gimnazista volt a kis Michel. Igen helyes, okos, szeretetreméltó fiú volt. Egy hercegi család büszke lehetett volna reá, pedig csak egy szegény bécsi hűsvágósegédnek a fia volt. Édesanyja kikísérte fiacskáját a bécsi állomásra, hátizsákját

vállára csatolta. Könnyes anyai csókjával útnak eresztette legkisebb gyermekét messze, idegen országba, hogy soha többé viszont ne lássa. Először a kutyával, azután a többi háziállattal, majd a mezei virágokkal s végül az emberekkel is megbarátkozott a kis bécsi. Szent István napjának délutánján veszett kedvvel játszott néhány magyar pajtásával. Nekem meg már a zsebemben volt a sürgöny, hogy gombamérgezésben meghalt az édesanyja. De nehéz volt annak a kis árva diáknak idegen földön azt mondanom azon a csillagos nyári estén: nézz föl, fiam, az égre! Ugy-e szép? Látod, mától fogva tenedek még szebb az a kék ég, mert már a te jó *édesanyád* is ott fenn van. Vasútra vittem, visszatérve otthon már várt a második sürgöny: apa is haldoklik. Testvérkémet hazavárjuk. Az édesapa utolsó tekintetét a megérkezett s az ajtó küszöbét átlépő fiára vetette és meghalt. Mikor a visszatért, immár szomorú fiút megkérdeztem: Megnyugodtál, fiacskám, az Isten rendelésében? — esodálkozó gyermekszemét rám meresztette: Egy pap kérdezhet ilyet? — Hogyne, válaszolta, hiszen édesapám és édesanyám a jó Isten trónusánál imádkoznak érted.

Méltóztassanak megítélni, mit vesz el az ilyen kis kereszt-hordozótól az, aki hitét elveszi.

Külön tanulmányt kíván a vallás jelentősége a pubertás korában. Nem szóltam az eszmények, Krisztus, Mária, a szentek hatásáról az ifjú lelkekre. Egy rövid értekezés keretében természetesen nem lehet az egész tárgyat kimeríteni.

A vallás, a hit valóban méltó arra, hogy legdrágább kincsként származtassuk át a következő nemzedékre. Az imádságos középkor, de a mai missziók is megmutatják, hogy a vallás felvad hordákat, keresztény nemzeti államok polgáraivá tud fölnevelni s népeket — érdekeik párhuzamba állításával — egymás mellett testvéri életre tud szoktatni. Magától értetődően a hívő ember számára még sokkal többet: az örök élet zálogát jelenti a hit.

Méltóztassanak megbocsátani, hogy az egykori diáklekipáztort elragadta a heve s mélyen szántó elméleti fejtegetés helyett bizony csak mozaikszemeket adott az életből, amely sokszor már a kis diákok számára is oly, szinte elviselhetetlenül nehéz. De mint előrebocsátottam, tárgyam természete is oka ennek, mert a vallás terén az elméletnek *igazán* csak annyi jelentősége van, amennyit a gyakorlatban meg tud valósítani, s a legszebben fölépített érvelésnél is meggyőzőbben beszél maga az élet.